Religions- og livssynsfagene i skolen

AV TRINE ANKER, førsteamanuensis og programleder for lektorprogrammet på
Det teologiske Menighetsfakultet. E-post: trine.anker@mf.no

Når dette nummeret av Prismet kommer ut, har høringsrunden for det nye RLE-faget i grunnskolen nylig vært gjennomført. Forslaget fra Kunnskapsdepartementet om at det settes inn en K for kristendom i fagets navn (KRLE) samt at kristendomsandelen fastsettes til om lag halvparten av undervisningen, er tatt dårlig imot i de fleste fagmiljøene. Mange mener at dette er svak symbolpolitikk som fremmer majoritetens interesser på bekostning av minoritetenes, og at en prosentfordeling av undervisningstemaer er en kunstig måte å forholde seg til undervisning på. Endringen gjelder imidlertid ikke faget Religion og etikk i videregående skole, men kan ha den konsekvens at elevene i fremtiden vil ha mindre kunnskap om andre religioner og livssyn enn kristendommen.

HVA SKAL ET RELIGIONS- OG LIVSSYNSFAG VÆRE?

Skolens religions- og livssynsfag består av grunnutdanningens RLE og videregående skoles Religion og etikk. Hva skal så disse fagene være? I regjeringens nye forslag er den kristne kulturarven sterkt vektlagt. Lars Gule går polemisk ut mot forslaget og sier at (K)RLE-faget istedenfor å vektlegge kristen kulturarv, snarere må gi mer kunnskap om islam. Han hevder at det både kan motvirke en del radikale krefter innad i norsk-muslimske miljøer samt motvirke generelle islamofobiske tendenser i det norske samfunnet. Dette er et interessant innlegg inn i debatten om endringer av et fag som styres mer av politiske hensyn enn av fagmiljøenes anbefalinger. Jeg vil her komme med to hovedpunkter som jeg mener det er viktig å videreutvikle for at religions- og livssynsfagene i skolen skal være samfunnsaktuelle fag. Det første punktet er at fagene viser interesse for folks faktiske liv og ikke bare behandler religioner og livssyn som store sekkebetegnelser. Det andre punktet

er at fagene tar tak i utfordringer og problemer som sterke ideologiske forankringer og overbevisninger kan utgjøre.

Religion i praksis

Det første punktet jeg vil fremheve, tar tak i hva religion er og hvordan det skal undervises i ulike religioner og livssyn. Mange generasjoner med akademikere har jobbet med spørsmål om essensen av religion uten å komme til enighet. Religionsbegrepet har vært brukt til å forskjellsbehandle religioner, og det ligger mye makt i ulike forskningsposisjoner (Masuzava 2005). Tradisjonelt kan vi si at prestenes, imamenes, brahminenes og andre religiøse lederes stemmer har blitt hørt på en helt annen måte enn kvinner og lavere samfunnsklasser. Fagene i skolen spiller derved autoritative stemmer. Tekst står sentralt, og ulike religioner skal undervises etter samme lest.

Hvis vi ser til moderne religionsvitenskapelige diskusjoner, vil vi se at debattene ikke lenger handler så mye om å finne ut hva religion

egentlig *er*, men mer om å finne hensiktsmessige måter å definere religion på (Døving og Kraft 2013, s. 18). Ingvild Gilhus og Lisbeth Mikaelsson (2001, s. 29) definerer religion som «menneskers forhold til forestillingsunivers som kjennetegnes av kommunikasjon om og med hypotetiske guder og makter.» Her er det religion som et kulturelt fenomen som vektlegges, og det er mennesket som står i sentrum. Dette er et utenfrablikk på religion som ikke vektlegger religiøse sannheter, men som ser på religion som et menneskeskapt, kulturelt og sosialt fenomen. Dette feltet er også opptatt av hvordan maktposisjoner har vært med på å definere forståelsen av religion. Selv om vi i den senere tid har sett en økende tendens til at ulikheter i religiøs praksis fremstilles, ikke minst i noen av lærebøkene, ligger Ninian Smart's kjente religionsdimensjoner fortsatt bak kunnskapsmålene i læreplanene.

Kunnskap og holdninger

Målene for kunnskap om ulike religioner i læreplanene bestemmer mye av innholdet i undervisningen. Fagene er imidlertid ikke bare kunnskapsfag, men også holdningsdannende fag. RLE skal blant annet bidra til *kunnskap om og respekt for* ulike religiøse, livssynsmessige og etiske ståsteder. Faget skal også gi rom for elevenes refleksjoner over egen identitet og egne livsvalg. I faget er det lagt til grunn en sammenheng mellom kunnskap, holdninger og evne til refleksjon over livstolkning. Denne sammenhengen er også en begrunnelse for faget. Et viktig mål i faget er at elevene skal utvikle respekt og toleranse for andres religioner og livssyn. I tillegg til at de har med seg en god porsjon kunnskap.

Men, er det nå gitt at denne respekten og toleransen kommer av å lære om de fem søyler, treenigheten og samsara. Eller kan kunnskap også virke mot sin hensikt og nøre opp under intoleranse? Svaret på dette spørsmålet kom-

mer vel i stor grad an på hva slags kunnskap og på hvilken måte kunnskap og holdninger settes i spill. Derved er blikket faget gir på religion og livssyn, vesentlig.

Religionsforskning i sekularismens kjølvann har vært opptatt av enkeltmenneskers religiøsitet og hvordan religion oppstår i hybride former (Ammermann, McGuire, Davie). Dette inkluderer en økt interesse for hvordan religion også kommer til uttrykk i populærkulturen (Endsjø og Lied 2011). Planene i skolens religions- og livssynsfag derimot bærer fortsatt preg av at religion og livssyn oppfattes som pakkelløsninger. Selv om mangfold skal diskuteres, er det mangfold innenfor de ulike religionene og ikke enkeltmenneskers religiøse mangfold som står på planen. Slike kategoriseringer kan være med på å lukke istedenfor å åpne. For at elevene skal forstå paradokset mellom religionenes samtidige tilstedeværelse og fravær, må de få innsikt i det religiøse hverdagslivet. Hverdagslivet er de ikke-privilegerte, ikke-ekspertenes religiøse liv. Det betyr å se hvordan religion veves sammen med folks liv og hvordan religion opererer i den moderne verden. Religion gjøres, religion leves. Religion er kroppslige erfaringer og inkluderer objekter, makt og kunnskap. Det er ikke noe fundamentalt skille mellom religiøse praksiser og andre praksiser. De flyter over i hverandre (se også Anker (2014), og Anker og von der Lippe (2014a og b)).

Det er vanskelig å definere religion som faller utenfor eller bryter med institusjonelle læresetninger og praksiser. Derfor er det et enklere valg å holde seg til dogmer med rimelig konsensus. Dette bryter imidlertid med manges måter å leve sine religiøse liv på, og det kan bidra til svært forenklede og unyanserte syn på religioner, slik som at islam fremmer vold, mens buddhismen er fredsommelig. For å bryte med slike forestillinger kreves det etnografiske forskningsmetoder hvor mye tid brukes for å frem-

lite materiale, og det krever et mangfold av representasjoner inn i fag som allerede er fylt til bristepunktet.

Det er allikevel viktig å få frem hverdagsfortellingene. Både fordi de er nærmere mange ungdommers levde liv, enn de forestillingene de møter gjennom skolebøker og læreplaner. Ungdommers religiøse eller spirituelle liv handler vel så mye om bruk av sosiale medier som av møter med tradisjonelle religiøse institusjoner (Lövheim 2012). Religion endres og vil aldri kunne defineres ferdig. Dette gjør også at det er vanskelig å skille mellom hva vi vil kalle religiøst og hva som ikke er det. Praksisene er sammenvevd, og det er mer et spørsmål om å se og gjenkjenne religion i nye og mindre tydelige former. Dette er spørsmål som religionsfagene bør ta innover seg i større grad i fremtiden. Dessuten er det en måte å bryte ned stereotype forestillinger om religioners enhet og renhet. Religionshistorikeren Jonathan Smith (2013, s.3) setter som et ideal for egen undervisning å få studentene til å forstå at en sak alltid er mer kompleks enn den først ser ut til, og at denne tanken er frigjørende, *ikke* paralyserende.

Religion og konflikt

Dette religiøse mangfoldet må også inkludere hvordan ulike religioner og livssyn brukes som begrunnelse for voldelig adferd. Det er stort konfliktpotensial i sterke kulturelle og religiøse posisjoner. I læreplanen for *Religion og etikk* heter det at elevene skal drøfte samarbeid og spenninger mellom religioner og livssyn. Dette er høyaktuelt etter den blodige starten på 2015 der nyhetsbildet har vært preget av terrorangrepene i Paris, angrepene som startet med det satiriske ukemagasinet Charlie Hebdo. Avisen har blant mye annet trykket karikaturer av Muhammad og planla et ekstrainummer mot sharialover. Flere mennesker ble drept. Mens muslimske terrorister sto bak angrepet, tar de

aller fleste muslimer sterk avstand fra handlingene. Det er allikevel ikke vanskelig å tenke seg at denne hendelsen kan føre til mer muslimhat i Europa, og et presserende spørsmål er hvordan skolen skal bidra til arbeidet mot slike fordommer og hat?

Dette bringer meg til det andre av de to punktene jeg ønsker å fokusere på i dette innlegget, nemlig skolens behandling av konfliktpotensialet i sterke religiøse og livssynsmessige overbevisninger. Vi ser dessverre tegn til at dette konfliktpotensialet ikke behandles i særlig grad i skolens undervisning. I en undersøkelse av hvordan videregående elever mener 22. juli har vært jobbet med i skolen, er det nedslående resultatet at det ser ut til å være mer eller mindre borte fra skolens undervisning med unntak av de første månedene etter terrorangrepet (Anker og von der Lippe, for publisering). Breiviks religiøse og ideologiske forankring er i liten grad tema for Religion og etikk-undervisningen ifølge elever ved seks videregående skoler. I den grad elevene møter temaet 22. juli i skolen, ser det ut til å være en konsensusorientert og avpolitisert debatt der Breivik plasseres som en utenforstående – en som ikke er en del av oss. Det er mulig å tenke seg at dette ville fått ganske andre utfall dersom terrorhandlingen hadde vært begått av en muslimsk terrorist som nå i Frankrike.

KONKLUSJON

Religions- og livssynsfagene i skolen er kontroversielle. Ingen fag i skolen har vært og er like mye debattert både politisk og i offentligheten. Fagmiljøene preges også av ulike forståelser av hva disse fagene skal være. Dette er en av styrkene til disse fagene. Hvorfor har vi ikke de samme følelsesladede debattene om hvordan historien skal fremstå, eller hvilke kontroversielle tema samfunnsfagundervisningen skal

ta tak i? Fagene bør legge vekt på de holdningsdannende aspektene. Dette gjør de best ved å vise frem det religiøse mangfoldet i skole og samfunn samt våge å gå inn i debatter som er både kontroversielle og vanskelige. Hva religion er, hva religiøst mangfold betyr, hvordan religion representeres og av hvem er derfor viktige spørsmål for dagens religions- og livssynsundervisning. En slik problematisering kan bidra til både kunnskap og holdningsendringer. Kunnskap om religioner og livssyn i praksis er viktig i møte med barn og foreldre med ulik bakgrunn og i møte med ulike mediedebatter. På spørsmål om rett religiøs praksis finnes det mange og varierende svar som er like avhengig av individuelle tolkninger og tilpasninger som den religiøse sekketilhørigheten. Dette skal elevene i norsk skole ha med seg i møtet med det norske samfunnet.

LITTERATUR:

- Ammermann, Nancy T (2007). *Everyday religion: observing modern religious lives*. Oxford: Oxford University Press.
- Anker, Trine (2014). Hva skal man lære om religion i skolen? *Religion og livssyn: Tidsskrift for religionslærerforeningen i Norge* 2014 ; Volum 26.(3) s. 36-38.
- Anker, Trine, Roos, Merethe & von der Lippe, Marie (2014a). «Leder: Religion i skolen.» I *Norsk pedagogisk tidsskrift* 98:5, Religion i skolen, s. 299-303.
- Anker, Trine, & von der Lippe, Marie (2014b). Religiøst mangfold i skolen. I: *Pedagogikk – en grunnbok*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk. s. 619-635.
- Anker, Trine, & von der Lippe, Marie (for publisering): 22. juli på timeplanen. En kvalitativ studie av elevers oppfatning av skolens rolle i etterkant av terroraksjonen.
- Davie, G. (2007). *The sociology of religion*. Los Angeles: Sage.
- Døving, C. A. og Kraft, S. E. (2013). *Religion i pressen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Endsjø, D. Ø. og Lied, L. I. (2011). *Det folk vil ha. Religion og populærkultur*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gilhus, I. S. og Mikaelsson, L. (2001). *Nytt blick på religion. Studiet av religion i dag*. Oslo: Pax.
- Gule, Lars (2014). «Uklokt kompromiss.» I *Vårt Land* (verdidebatt).
http://www.verdidebatt.no/debatt/cat12/subcat42/thread11537875/#post_11537875 (lest 14.11.14).
- Lövheim, Mia (2012). «Ungas religiositet : tidigare forskning och nya frågor.» I *Religion som resurs? / existentiella frågor och värderingar i unga svenskars liv*, s. 77-106. Skellefteå: Artos
- McGuire, Meredith B. (2008). *Lived religion : faith and practice in everyday life*. Oxford: Oxford University Press.
- Smith, Jonathan (2013). «Introduction: Approaching the College Classroom». I Christopher I. Lehrich (red.) *On Teaching Religion: essays by Jonathan Z. Smith*. Oxford: Oxford University Press.